

*Шода М.Ю.
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск*

**БІБЛЕЙСКІЯ АЛЮЗІІ Ў РАМАНЕ ПАЎЛА ГЮЛЕ
«ВАЙЗЭР ДАВІДЗІК»**

Раман «Вайзэр Давідзік» (1987) быў дэбютным для аднаго з самых вядомых цяпер польскіх пісьменнікаў – Паўла Гюле, але, як на дэбютны раман, ён здабыў вялікую папулярнасць, быў экранізаваны, неаднаразова перакладаўся на розныя мовы і выклікаў мноства спробаў інтэрпрэтацыяў. Гэта перадусім тлумачыцца тым фактам, што аўтар удала карыстаецца рознымі раманнымі жанрамі, насычае тэкст алюзіямі

і метафарамі, а таксама пакідае адкрытым фінал, даючы чытачам прастору для роздумаў.

Герой-апавядальнік у самым пачатку рамана знаходзіцца ў прыёмнай, перад кабінетам дырэктара, у чаканні выкліку да школьнага кіраўніцтва. Але раман са школьнай гісторыі пра канікулярныя прыгоды падлеткаў амаль адразу ператвараецца ў крымінальны. Знік хлопчык, і школьнае кіраўніцтва разам з чалавекам у мундзіры спрабуе разабрацца, што адбылося. І ў прыёмнай чакаюць допыта тры сябры – Шымон, Пётр і – трэці, ад імя якога вядзецца расповед, нідзе ў кнізе не называецца, але ў кантэксце таго, што будзе распавядацца далей, а таксама, што нам вядомае ягонае прозвішча – Гелер – сугучнае прозвішчу аўтара, ён проста абавязаны звацца – Павел. Падзеі рамана адбываюцца ў самым пачатку навучальнага 1957 года (у дужках варта заўважыць, што Павел Гюле нарадзіўся 10 верасня 1957 года, і гэта дае яшчэ адну падставу для інтэрпрэтацыі).

Пісьменнік аперуе трыма часовымі ўзроўнямі адначасова. Праз некалькі старонак мы дазнаемся, што апавядальніку значна больш гадоў, чым школьніку, які стаіць у прыёмнай, і што ён – дарослы, гэтаксама, як дырэктар школы, хацеў бы даведацца, дзе знік яго сябра і ўвогуле – хто ён быў такі. А далей, з асобных гістарычных фактаў і палітычных падзеяў (нідзе наўпрост не названых сваім імем, але відавочна, гаворка ідзе пра «Салідарнасць», ваеннае становішча і г.д.), робіцца зразумелым, што аповед пішацца недзе паміж 1977 і 1980 гадамі, і герой-наратар у веку прыблізна паміж 32 і 35.

Апавядальнік настойліва паўтарае, што ён не піша рамана, а толькі распавядае гісторыю. Ён аднаўляе кавалачкі мінулага, каб дайсці да ісціны, зразумець тое, чаго не зразумеў у свае дванаццаць год. І з кожным новым кавалачкам той гісторыі ён заводзіць чытачоў у фантастычны і таямнічы свет дванаццацігадовых школьнікаў. Ён згадвае адно-адзінае лета дзяцінства, калі футбольныя матчы і гульні ў вайну на закінутых могілках перамяжаюцца загадкавымі і нават містычнымі падзеямі. А падзеі адбываюцца толькі таму, што іх кампанія звярнула ўвагу на ціхага і незаўважнага аднакласніка і суседа, яўрэйскага хлопчыка Давіда Вайзэра – звярнула ўвагу на яго іншасць, на тое, што ён заўсёды адасоблены, заўсёды сам па сабе. Але сітуацыю можна зразумець і адваротным чынам – гэта Вайзэр звярнуў на іх увагу і звярнуў іх увагу на сябе, стоячы на пагорку падчас праходжання працэсіі ў гонар свята Божага Цела, і гледзячы так, «быццам усе спевы, штандары, абразы і стужкі былі падрыхтаваныя спецыяльна для яго» [1, с. 14]. І пачынаюцца дзіўныя і часам невытлумачальныя здарэнні, якія баламуцяць дзіцячую свядомасць і абуджаюць фантазію.

Крытыкі называюць «Вайзэра Давідзіка» чароўным міфам дзяцінства, тонкім гістарычным раманам пра Гданьск, перанасычаным іудахрысціянскай сімволікай. Письменнік і літаратуразнаўца Антоні Лібера ўвогуле заяўляе, што «наратар стварае сваё маленькае Евангелле», кажучы, што «Вайзэр вырынае з хмары кадзільнага дыму (у згаданай сцэне свята Божага Цела – М.Ш.), як Хрыстос з іудаізму, каб стварыць новую рэлігію» [3].

Спачатку тытульны герой рамана выглядае аўтсайдэрам, трымаецца па-за кампаніяй дзяцей-аднагодак, якія на пачатку ставяцца да яго грэбліва і зласліва. Потым у іх свет простых хлапечых забаваў, дзякуючы Вайзэру, пачынае ўваходзіць Таямніца.

З усёй хлапечай кампаніі Вайзэр вылучае трох сяброў – Шымона, Пятра і апавядальніка па прозвішчы Гелер, якога некаторыя каментатары рамана па інэрцыі называюць Паўлам, хаця ягонае імя нідзе ў творы не згаданае. Ніводнае з іх імёнаў, хоць і усе яны відавочна апостальскія, не супадае з імёнамі евангелістаў, але кожны з іх піша па загадзе дырэктара школы свой варыянт падзеяў, што адбываліся тым летам. То бок кожны стварае свой апокрыф, які заведама не супадае з рэальнасцю, бо яны да апошняга трымаюць слова, дадзенае Вайзэру. Але нават калі б яны расказалі праўду чалавеку ў мундзіры, які дапытваў іх, гэта ўсё адно не было б адказам на загадку знікнення.

Ёсць у гэтай гісторыі і свая Магдаліна. Бліжэй за ўсіх да сваёй асобы і да сваіх таямніцаў Вайзэр дапускае дзяўчынку па імені Элька, самай вялікай адметнасцю якой ёсць чырвоная сукенка – дэталі, якая быццам увесь час адцягвае на сябе ўвагу апавядальніка, адводзячы яго вочы ад знешнасці спадарожніцы Вайзэра. Гюле досыць рэгулярна выкарыстоўвае падобныя мінілейтматывы – паўтарэнні нейкага ключавога вобраза, прывязваючы яго да персанажа ці падзеі. На нашу думку, яны граюць ролю своеасаблівых пазнакаў рэальнасці – быццам сам аўтар, карыстаючыся падобнымі настойлівымі паўторамі, спрабуе пераканаць сябе ў рэальнасці таго, што ён распавядае.

Пачынаецца лета цудаў і таямніцаў са своеасаблівай кары егіпецкай, экалагічнай катастрофы ў Гданьскай затоцы – па незразумелых прычынах мора выносіць на бераг вялізную колькасцьдохлай рыбы. Горад жыве ў прадчуванне апакаліпсісу. У кнізе пададзеныя два варыянты стаўлення да ‘канца свету’: стара- і новазапаветны. Ксёндз пробачыў заклікае да літасці Хрыстовай, а вар’ят па мянушцы Жаўтакрылы прарочыць яшчэ большыя кары, якія бязлітасны Бог пашле на галовы грэшнікаў. А хлопцы пазбаўленыя самай вялікай летняй радасці – купання ў моры. Іх канікулы ператвараюцца ў сущэльную нуду і ім яўляецца ўласны ‘месія’, які выратаўвае іх ад іх уласнага

маленькага апакаліпсіса. Пасля першага цуду, калі Вайзэр утаймоўвае поглядам чорную пантэру ў аліўскім запарку, апавядальнік згадвае, як яны ішлі назад напразткі праз лес і Вайзэр «трымаў у руцэ сукаватую палку, на якую мог абавірацца, як на кій. Бо мы вярталіся дадому і ён веў нас, быццам з гэтага дня мы былі ягоным народам» [1, с. 66].

Гелеру-апавядальніку Вайзэр нават сніцца ў выглядзе героя, які змагаецца з пачварамі-монстрамі, вобразы якіх відавочна падказаныя казанямі ксяндза і выкручаста-біблейскім слогам прамоваў вар'ята. А на яве рэальныя і трошкі па-над-рэальныя падзеі перамяжаюцца з суцэльна містычнымі. Вайзэр выказвае зусім нетыповае для школьніка веданне філасофіі, а таксама гісторыі Гданьска; нечакана прыходзіць на дапамогу і паказвае фантастычную гульню ў амаль безнадзейным футбольным матчы; ратуе вужакаў ад уласнікаў агародных дзялак, ладзіць каляровыя выбухі і вучэнні ў стральбе з сапраўднага нямецкага шмайсэру; шаманіць і левітуе пад гукі флейты Пана ў сутарэннях старой цагельні. Перад апошнім выбухам ён ладзіць пікнік з нагоды апошняга дня канікулаў, у якім відавочна прачытваецца матыў «таемнай вячэры»: «Калі ўсё было гатова, яна (Элька – М.Ш.) выцягнула з кошыка бохан хлеба і нож. Падсунула яго Вайзэру, а ён рэзаў шырокія лусты і падаваў кожнаму па чарзе па гадзіннікавай стрэлцы» [1, с. 274].

У рэшце рэшт апошнія цуды Вайзэра – «уваскрашэнне і ўвазнясенне». На наступны дзень пасля таго, як распачаліся пошукі Вайзэра і Элькі, пасля таго выбуху, падчас якога яны, як меркавала школьнае кіраўніцтва, загінулі, сябры як нічога ніякага сустракаюцца на беразе ракі. Іх 'месія' плануе запрудзіць яе выбухам і стварыць штучнае возера, каб кампенсавачь немагчымасць купання ў затоцы. Выбуху не адбываецца. Галоўны герой ідзе праверыць чаму. І калі яго сыход днём раней апісваецца як уздым у гару, то цяпер ён сыходзіць у тунэль, у канцы якога бачнае святло, але ён адтуль не выходзіць, знікае. Праз пару гадзінаў на горад падаюць першыя за лета кроплі дажджу – і ёсць спакуса адчытаць сыход Вайзэра як збавіцельную ахвяру.

«Гэта апавяданне пра смерць і знікненне Абсалюту, пра прысутны ў нас голад сэнсу і ... пра глыбока схаваны голад няведання, таямніцы, які вырастае з боязі, што, можа быць, з таго боку нічога няма, што няма ніякага таго боку. Твор Гюле трапляе дакладна ў месца, дзе ў нас перакрываюцца абодва гэтыя голады, даючы нам прадстаўленне, што такое месца існуе. Высвятленне загадкі Вайзэра дазволіла бы зразумець, што такое праўда, убачыць яе – як кажа св. Павел – 'тварам у твар'» [2].

Урэшце варта зноў вярнуцца да вобраза наратара і заўважыць, што падчас чытання ствараецца ўражанне, быццам дарослы чалавек, які піша гэтую кнігу, затрымаўся ў развіцці, быццам апісаныя здарэнні з часоў дзяцінства наклалі на яго такія моцны адбітак, што ён ніколі не вызваліцца ад іх чараў. Таму, у адрозненне ад сваіх сяброў дзяцінства, ён і вяртаецца да гэтай гісторыі. Адказ на пытанне, чаму апавядальнік выступае менавіта такім – неспакойным суразмоўцам з душамі памерлых, шукальнікам праўды і стваральнікам апокрыфу – прапануе Антоні Лібера: «Бо яму не хапае рэальнага свету, бо ён прагне чагосьці большага, чым звычайная ‘кніга падзеяў’, бо ён хоча мець ‘кнігу цудаў’» [3]. Спатканне з таямніцай у дзяцінстве зрабіла нецікавым свет, у які герой-апавядальнік увайшоў, пасталеўшы. Таму ён у знакавым узросце (каля 33 гадоў) адчувае пакліканне і пачынае зноў шукаць Таямніцу, спрабуючы замацаваць, аб’ектывізаваць яе ў Слове.

ЛІТАРАТУРА

1. Гюле, П. Вайзэр Давідзік: пер. з польск. / П. Гюле. – Мн.: Логвінаў, 2014.
2. Dąbrowski, T. Tajemnica Obcego / T. Dąbrowski. – [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/ksiazki/273914,1,recenzja-ksiazki-pawel-huelle-weiser-dawidek.read> – Дата доступу: 22.05.2015.
3. Libera, A. O "Weiserze Dawidku" Huellego / A. Libera. – [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.antoni-libera.pl/node/70>. – Дата доступу: 22.05.2015.